

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Vlastou Gacekovou

RG-50.688.0066.01.01

Dobrý deň vám želáme.

Dobrý deň.

Môžete sa nám prosím predstaviť?

Volám sa Vlasta a som vydatá Gaceková, rodená som Juráková.

Kedy ste sa narodili?

Dvadsiateho prvého apríla tisíc deväťsto dvadsať deväť.

A kde ste sa narodili?

V Dolnom Kubíne.

Paní Gaceková, my sme sa už spolu stretli, pred pár mesiacmi, pred nedávnom. A vy ste nám vtedy porozprávali o svojich spomienkach na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. Rozprávali sme sa vtedy o tých židovských osudoch. A my sme dnes prišli za vami, aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videozáznam. Vy ste sa narodili v Dolnom Kubíne...

Áno.

Aj ste v Kubíne vyrastali?

Áno.

Žili ste v Kubíne, chodili ste v Kubíne do školy...?

Áno.

V tých časoch, keď ste boli vy dievča, žili v Dolnom Kubíne židia?

Áno.

A na koho si spomínate?

Na Editku Starkovú, to bola moje dobrá kamarátka. To boli... mali malý obchod na vyšnom konci Dolného Kubína. Starkovci.

Hm.

S potravinami.

Hm.

No... a boli to dosť takí veriaci židia. No a Editka bola taká dobrá kamarátka, bola čosi rok alebo dva mladšia odo mňa, ale sme sa kamarátili.

Editka Mala aj nejakých súrodencov?

Nie, nie. Sama bola.

Hm. Aj ste boli spolužiačky v škole?

Nie, ona bola troška mladšia, rok alebo dva bola mladšia odo mňa.

Hm. Takže tak kamarátky z ulice ste boli.

Hej. Sme tak bývali, ako je... vite, kde je v Kubíne evanjelická škola?

Hej.

A powyše bola taká hasičáreň, čo stroje boli na hasenie, a potom taký malý domček a v tom sme my bývali. No a Editka bývala... to bol taký židovský dom, poniže troška, no.

Židovský dom, to znamenalo čo? Že tam bolo viacero rodín židovských?

Áno, a len židia tam boli. To neviem, tri alebo štyri rodiny bývali také, v tom dvore.

Hm.

Viete v ktorom? Kde je teraz súd. To boli... v tých miestach, kde je súd.

Hm, hm. Hej. A tam bol aj ten obchod tých Editkiných rodičov? Tam?

Áno, áno.

Ste tam chodievali nakupovať?

No my sme bývali troška vyššie, málo, blízka sme to mali. Aj nakupovať.

Hm. Aj ste boli niekedy u Editky na návšteve?

Áno, sme boli kamarátky, sme sa... taký dobrý vzťah bol medzi nami.

Tak aj ona ku vám prišla na návštevu?

Áno, áno.

A v škole ste mali aj nejaké židovské deti, ako spolužiakov?

No pravdaže, áno. Od samého začiatku. No...

Na koho si spomínate?

Joj, na koho... viete, vypadne mi... hm... to z nižného konca Kubína, tam boli dva lebo tri rodiny... Bože... Keby som mala tie moje fotky...

Našepkám vám?

No...

Mám v poznámkach z minulého razu, spomínali ste Tibora Spitzu...

Áno.

Áno?

Tibor Spitz. To bol taký dobrý chlapec.

Hm.

A taký... tak rád pomohol, no... sa dobre učil.

A aké... ako boli vzťahy medzi... medzi židovskými a nežidovskými obyvateľmi tu v Kubíne?

Viete, ja to neviem tak... tak veľmi posudzovať, ale ja si nespomínam nič takého, že by niečo bolo zlé medzi... my sme v Kubíne žili aj s tými židmi. No.

A deti v škole medzi sebou?

To... to absolútne nič nebolo.

Neboli nejaké konflikty kvôli náboženstvu?

Nie, nie. Nie, to vôbec nie. Vôbec nie. No...

Lebo na niektorých miestach nám ľudia napríklad hovorili, že väčšinou boli tie vzťahy dobré, ale našli sa aj takí ľudia, ktorí sa o tých židoch tak nepekne, negatívne vyjadrovali.

No ja vám to nemôžem povedať, ja takú skúsenosť v sebe nemám, no. Nie, neviem vám to povedať. Ale my sme... mala som spolužiakov židov, medzi nami nikdy nebolo dajakého... dajakého zaprenia, alebo dajakej nenávisťi, nie.

Hm.

My sme mali aj dobrých učiteľov, väčšinou evanjelikov, ale štvrtá trieda bola evanjelická trieda. No ale aj tam sme mali dobré učiteľia, ale aj tam chodili židovské deti. Nebolo žiadneho rozdielu.

Hm. A spomínate si na to obdobie, keď vznikol Slovenský štát? Ste mali desať rokov, chodili ste do tej školy... Spomínate si, že čo sa zmenilo, aká zmena vtedy nastala?

Nie a poviem vám prečo. Lebo sme mali dobrého učiteľa. Nerobil rozdiely a bol to rektor katolícky. Volal sa Baran.

Hm.

To bol strašne zlatý človek. Taká spomienka pekná. Nikdy neudrel. Vždy keď sa dakto previnil, tak ho tak pekne naučil, že to nemá robiť, ale...

A boli tuto v Kubíne Hlinkové gardy?

No pravdaže. Veď aj ja som bola v Hlinkovej mládeži.

Boli ste? Čo sa tam robilo, v tej mládeži?

Nič.

Cha, cha, cha.

Nič.

A prečo ste sa stali členkou?

To tak v škole nás do toho donútili. Štvrtá trieda bola... mala riaditeľa evanjelického... evanjelikov... ale... a čo štvrtá, piata trieda bola evanjelická a štvrtá trieda bola katolícka, všetko kde bolo... a v tej katolíckej učil nás učiteľ Baran. Ale to bol zlatý človek. Ale ten nie, že hovorím ja ako katolíčka, ale on nerobil žiadne rozdiely, viete? Taký... no fantastický človek to bol. Keď doktoré dieťa potrebovalo pomoc dajakú, no on bol taký ochotný. No a piatu triedu učil Dzurek, no to bol veľmi prísny človek. A to bol... piatu triedu učil a bol evanjelik.

Hm.

Ten Baran bol katolík.

Tak ste mali aj ka... potom aj evanjelické deti, aj katolícke, potom aj tie židovské...

Áno, židovské, hej.

Hej?

Hej. Hej.

Hm. Nestretli ste sa v tom období s takou nejakou propagandou proti židom? Niekde nám hovorili ľudia, že boli napríklad nápisy na múroch, také hanlivé...

Áno, boli.

A takéto veci...

Ale to sme my boli ešte príliš mladí na to, aby sme to pochopili.

Hej. Ste nerozumeli, že... že čo sa deje?

Že čo to, áno. Kamarátky som mala židovky a prečo by som mala na ne zle hovoriť? No...

A čo sa vám tak vybavuje, čo bolo také zlé o tých židoch?

Boli oni oddelení od nás, viete? Takí... ako keby nepatrili k nám, alebo my k nim.

Hm.

Ale nič také, že mrzké alebo zlé, že by... skorej katolíci proti židom boli, ako židia proti katolíkom. Alebo proti evanjelikom.

Hm.

No.

A aký bol dôvod, že tí katolíci boli proti tým židom tak viac?

To nás v škole učili, to prišlo zo školy, z toho učiva.

Hm.

No.

Aj by ste si vedeli spomenúť, že čo teda bolo v tom učive? Také...?

Ale nie, to je... to je už dávno. A to sú... to sú také veci, že sme boli príliš mladí, možno sme tomu ani nerozumeli, no.

Ved' iba tak nám povíte, ako si na to spomínate, ako sa vám to vybavuje, hej?

Áno, áno.

A spomenuli ste, že boli tu tie Hlinkové gardy.

No.

Ako sa dalo poznať, že je niekto členom tej Hlinkovej gardy?

No kto bol katolík, ten bol členom Hlinkovej gardy. Ale nie členom, no takým... čo sme boli takí... také členské... také detské, čo som bola vo štvrtej, piatej triede, pak možno v meštianke prvej, a potom už tak...

Hm.

Išlo všelijako, no.

To ste boli v tej Hlinkovej mládeži...

Áno.

V tej mládežníckej organizácii...

Áno, áno. Ale dospelí mali, volalo sa to Hlinková garda.

Ste teda vraveli, že boli aj tu v Kubíne...

Áno, bola Hlinková garda.

A tí čo robili, aká to bola organizácia?

Viete, oni tak sa oddeľovali od... od ostatných, od židov, od evanjelikov, takí odložený od nás boli, no... Pamätám pesničku, „Sme Hlinkové gardy, sme Hlinková stráž, Hlinka je náš otec, večný vodca náš.“

A pamätáte si aj melódiu tej pesničky?

Áno.

Môžete nám ju zaspievať?

„Sme Hlinkové gardy, sme Hlinková stráž, Hlinka je náš otec, večný vodca náš.“ Ďalej už neviem.

Odkiaľ ste vedeli túto pieseň?

No veď vtedy sa nič iného nespievalo v škole.

V škole ste sa ju učili?

No áno.

Hm.

V škole.

Aj ste ju spievali pri nejakej príležitosti?

Pravdaže, tak ako sa spievajú štátne piesne, tak to bola taká štátna pesnička. „Hlinka je náš otec, večný vodca náš. Kto si rodom Slováčok...“ proste...

„Kto si rodom Slováčok“ a ďalej už nevieme, hej?

Hm.

Ale možno, že si ešte spomeniete v priebehu nášho rozhovoru, keď sa budeme rozprávať ďalej o tom čase, možná sa vám to ešte vynorí. Boli aj nejaké iné, ďalšie takéto piesne?

Nie, nie. To bola taká ako... taká národná ako hymna.

Hm.

No...

Na niektorých miestach nám Pudia hovorili o tých Hlinkových gardách, že si robili také svoje pochody, také prehliadky, že zvykli chodiť nejak ooblečení...

Áno, mali takí bohatší, ktorí si to mohli dovoliť, uniformy, aj deti, to také tmavomodré sukne, alebo kabátiky. Mali aj odznaky kadejaké, mali aj... no veď... tí z tých bohatších rodín mali.

Hm.

Ale moji rodičia boli takí, že keby aj boli bohatí, tak neboli za Hlinkovú gardu. No.

Prečo nie?

Neviem. Môj otec bol veľký taký... ale nebol žiaden politik. Ale nerád mal takéto spolky a tak.

Hm. Takže to vo vás tak nejak nepodporoval, nepestoval?

Nie, nie.

Také veci, hej?

Nie, nie. No tak skoro sme až museli do Slovenskej mládeže byť zapísaní, ale nikdy som nebola potrestaná, že som nebola na schôdzke alebo dačo takého.

Hm.

Nie. Ale na druhej strane zase netrestali nás, lebo to boli určite mali hodne evanjelikov, tak proste viete, tak sa... delili sme sa, „Ty si katolík, ty si evanjelik,“ ale sme nikdy nemali žiadne také spory medzi sebou.

Hm, hm.

Tak... tak súdržne sme žili.

A do tej... do tej Hlinkovej mládeže chodili aj tie židovské deti?

Nie. Nie. Nie.

Ste spomínali, že... že tie... tie gardy mali nejaké označenie, nejaké odznaky...

Hviezdy.

Nosili... Chcela som sa spýtať, lebo na niektorých miestach nám hovorili, že aj židia museli nosiť označenia.

No ale tí mali zase židovské označenia. Tieto bolo ako brošňa, ta bola taká... ta bola taká, no.

Hm. Takže tí židia mali aké tie označenia?

Hviezdy židovské.

Akej farby boli? Spomínate si?

Viete, že nespomínam? Ale zdá sa mi, že čiernej. A takým strieborným vycifrovaním boli.

Hm.

No. Ale do školy deti to nenosili, to už len, keď sme boli takí starší.

Takže kde ste videli takéto označenia židovské?

No chodila som s nimi do školy. No...

Takže do školy nie, ale vonku, keď boli niekde?

Áno.

Hm.

Áno.

Aj tí Editkini rodičia také nosili?

Hej. No to boli obchodníci, no to viete, to už také ako... ako pracovný odev keď mal, tak nenosil na tom odevu, bol normálne oblečený.

Hm. Ste sa rozprávali niekedy s Editkou, prečo to nosia, prečo to majú, tie označenia?

Nie.

Prečo predtým nemali, a potom zrazu to museli začať nosiť? Nemali ste takú debatu?

Nie. To také... taká kampaň to prišla, i s tými uniformami, i s tými odznakmi, s tými brošňami, no... to takto... Ale to sme sa nemohli ani postaviť proti tomu, veď sme sa nemali ani prečo, no.

A v škole niektorí z učiteľ'ov...?

Nie.

Vám nehovorili...?

Nie.

Že prečo ta kampaň...

Nie.

Teda takto zrazu nastala?

Viete, všetci učitelia boli proti židom. No... málokto mali také vzťahy spoločné. Ale nikomu to nevadilo, ani že sú so židmi, ani že nie sú so židmi.

Hm.

Nikomu.

A obchod tých Editkiných rodičov...

No.

V tom čase, keď už židia nosili teda tie označenia. Tiež bol nejaký označovaný, že je to židovský obchod?

Nie. Nie, ja si na to nepamätám. A bývali sme tretí dom od toho obchodu.

Hm. A v škole ste sa vtedy ako zdravili? Aký bol pozdrav?

No len normálny, nikde nie dajako židovský, alebo Hlinková garda vtedy bola, alebo... nie. Na to si ja nepamätám.

Hm, hm. Lebo niekde nám ľudia vraveli, že sa vtedy v škole zdravili „Na stráž!“

No „Na stráž!“... ja na to nepamätám, bola som asi príliš mladá na to.

No a čo sa potom stalo s Editkou a s jej rodičmi?

Editka bola odvečaná do Poľska, ale aj... aj Editkiných rodičov, už nemala ona súrodencov. Aj tí boli do Poľska odvečení. No, tak sa pamätám, keď ju nakladali do nákladného auta. Bože... Bola mladšia troška odo mňa, ale...

Môžete nám tak podrobnejšie porozprávať, že čo ste videli, vtedy keď Editku nakladali do toho auta?

Že som plakala, že ju zdvíhali do nákladného auta odzadu. To sa tak pamätám, ako dneska.

Hm. Kto ju zdvíhal?

Gardisti. To bola taká kampaň, že odvláčali židov.

Hm.

No a to všetko boli gardisti.

A podľa čoho ste vedeli, že sú to gardisti?

Lebo som ich všetkých poznala, Dolný Kubín nebol taký veľký, ako teraz. A ja som bola od malička... narodila som sa v Kubíne. Ja som ich všetkých poznala podľa mena.

Hm.

No... aj rodiny ako sa volali, aj ujo ten, teta ta... podľa mena som ich poznala.

Aj by ste si vedeli presne spomenúť, že kto tam bol? Ktorí?

Joj, to je pridlho. To si nepamätám. To neviem.

A približne koľko ich tam asi bolo?

To vám nepoviem, to neviem.

Či viacej ako päť, ale viac, ako desať?

Joj, pravdaže viacej. Ved' mávali schôdze veľké, aj viem, kde mali... kancelárie tam mali, potom aj reštauráciu gardisti...

Takú svoju vlastnú?

Áno.

Hm.

Áno.

No... A vtedy, keď Editku nakladali do toho auta...

Som plakala.

Koľko... koľko tam bolo tých gardistov?

Hm. To vám nepoviem, neviem.

Tak iba približne...

No tiež mali podelenou robotu, ty pôjdeš na ten koniec, ja pôjdem na ten koniec, no... Ale to sa nedá už teraz spomenúť, mne...

Boli aj nejako tak špeciálne oblečení?

No keď mali dajakú akciu, áno.

Vtedy, keď Editku brali?

No neviem vám povedať.

A keď mali tie svoje akcie, tak čo zvykli nosievať?

No tak ako vojak je oblečený, má sako jednej farby, aj dajako tie... no... hodnosti, no...

Hm.

Ako sa to povie? Hodnosti, čo mali... ale vám nepoviem, či to boli kríže, či to bolo... nie... to vám nepoviem, neviem. Som bola ešte príliš mladá na takéto veci.

Ale mali niečo také, podľa čoho sa dalo poznať...

To áno.

Že sú...

To bolo...

Že sú členmi tej organizácie.

„Ide gardista,“ no.

„Ide gardista,“ si hovorili Ľudia.

Hej.

A Kubín bol ešte vtedy malé mesto, tak sme sa aj všetci Kubínčani poznali, no.

Hm. Vraveli ste, že ste veľmi plakala, keď tu Editku brali.

No. Kto tam ešte okrem Editky bol? Koho ešte brali?

Nepoviem vám.

Ako sa vám ta situácia vybavuje? V pamäti?

Editka... ešte Starkovci boli v Kubíne, keď Editku brali. Ako jej rodičia.

Hm.

No. So nákladného auta ho vykladali.

Takže jej rodičov nezobrali spolu s ňou?

Nie, nie.

V ten istý krát?

Nie. No...

A okrem Editky v tom aute, boli tam ešte nejakí iní Ľudia?

To vám nepoviem, neviem.

Privádzali tam okrem Editky niekoho iného, lebo nakladali?

To si nepamätám, neviem o tom. No... Nákladné auto to bolo, áno, ale...

Jedno nákladné auto ste videli?

Jedno nákladné auto.

Hm. A ako vyzeralo? Bolo otvorené, zatvorené?

Otvorené, nemalo strechu.

Takže tam na tej korbe ste nevideli, že by tam boli iní Ľudia?

To si nepamätám.

Vám ta Editka tak...

Hej.

Najviac utkvela v pamäti?

Áno. Áno, to bola taká dobrá kamarátka. No...

A vy ste vlastne odkiaľ toto videli? Tuto situáciu?

Z chodníka. Pri aute som stála. No. Pri tom nákladnom aute. No...

Ste vedeli, že po Editku prídu?

Nie, nevedela. Ja som ani nevedela, že židov berú. No... išli do auta, to neboli akože, „Joj, to židov berú!“ To oni nehovorilo takto. No...

Hm.

Ani myšlienka mi neprišla, kde ich len dajú. Ani som si to neuvedomila, že ich to odvláčajú dakde.

Hm, hm. Tak...

By mi to bolo utkvelo v pamäti, ale že ich odvláčajú... odvážajú... ale kde? Neviem...

Hm.

No.

V tom čase sa ani nevedelo, že čo sa s tými židmi deje?

Ja som bola primladá na to, aby som o to mala záujem. No.

Hm. A ako ste sa teda dozvedeli, že... že Editku berú?

Videla som.

Od vás z domu ste to...?

Z chodníka.

Vy ste tak iba išli po ulici a videli ste...

Áno, áno.

Že toto sa tam deje?

Áno.

Aha. A mohli ste prísť až ku tomu autu?

Mohli, po chodníku sme mohli chodiť.

Nebránili vám tí...?

Nie.

Čo tam s ňou boli, tí gardisti?

Nie, ja sa nepamätám na to.

Aj ste sa s ňou nejako rozlúčili, niečo ste si povedali?

Nie. Nie.

Editka videla, že tam sa prizeráte na tu situáciu?

Hej. To nás tam viacej bolo tak.

Hm. Tak viacero ľudí sa pozeralo, hej?

Hej.

Nespomínate si, že by bol niekto o tom niečo povedal, nejako to komentoval?

Nie. Nie.

A ako sa tí gardisti správali?

Tak nemôžem povedať, že zle. Tak normálne, rozprávali sa, ako... ale to my sme nepočuli, my sme boli mladí, deti. My sme to nepočuli, ani sme si nevedeli... nevedomovali, že čo sa robí. No...

Aj ste videli, ako Editku privádzajú k tomu autu?

Aj ako ho vykladajú.

Hm. Aj to, že by boli išli ku nim do domu, to ste videli?

Nie, nie.

Už iba, ako ona bola tam vonku?

To všetko bola... bolo na chodníku.

Hm.

No.

A pri tom vykladaní, ako s ňou zaobchádzali?

Nič. Zdvihol ju a vyložil do nákladného auta. To vidím. No...

Mala aj pri sebe nejaké veci? Mohla aj niečo mať so sebou?

To neviem vám povedať, ale i otec i mama boli tam.

Boli kde?

Vychodili zo dvora.

Aha. Oni vyšli von?

Hej.

A ich... ich tam ale nechali, ich nezobrali?

Nie.

Ste potom videli, ako to auto odchádza, ako odvážali Editku?

Hej, hej. V otvorenom nákladnom aute.

Vedeli by ste si spomenúť, že v ktorej ste boli triede, koľko ste mali rokov vtedy?

Neviem. V ľudovej škole som bola.

Aká bola ročná doba?

No viete, že si nepamätám?

Či ste mali zimné šaty oblečené, alebo nie?

Nepamätám.

No a potom ešte Editkini rodičia ešte ostali v Kubíne, hej?

Ale už dlho nie.

Koľko asi?

Ani to neviem.

A ich ste videli, ako ich brali?

Nie, nie. Nevidela.

Prípadne nejakú inú takúto podobnú situáciu ste ešte videli v Kubíne?

Nie. Nie... Bože...

A s tými vašimi spolu...

Veď som ja nechodila ani do školy ešte. si spomínam, že či hej. Nie...

Ako že ste ešte nechodili do školy?

Ešte som nechodila do školy.

Vtedy, keď Editku zobrali?

Áno. V ktorom roku brali židov?

No podľa toho, čo vieme, tak buď v roku tisíc deväť sto štyridsať dva, alebo štyridsať štyri. To už ste boli v škole.

To už som bola, ale Editka bola odo mňa mladšia. Nie moc, ale mladšia bola. No... Joj, Bože.

Spomenuli ste aj tých vašich spolužiakov židovských, ten Tibor vám tak utkvel v pamäti, hej?

Áno. Tibor.

A vraveli ste, že mali ste ešte aj nejakých ďalších... S nimi čo sa stalo?

To neviem. Aj rabínov syn chodil so mnou do školy.

Hm.

To viem, že sme... v piatej triede sme ešte boli spolu.

Hm.

Áno. V piatej triede.

Ešte tie židovské deti chodili s vami do školy?

Hej.

A Editka ešte bola v Kubíne? Áno? Alebo ju zobrali skôr?

Asi. Nie som si istá.

A čo sa potom stalo... hovorili ste, že nie dlho na to zobrali aj Editkiných rodičov, ale to ste už vy nevideli, ako ich brali. Ale zostali tam, zostal tam ten obchod...

Áno.

Zostal aj... zostali aj byty teda, v ktorých bývali tie židovské rodiny.... Čo sa s tým potom stalo?

To sa všetko potom podelilo. No židovský dom, niže súdu, ten dom stojí, no. Tak... tam... ktorí si tí židia tak roztratili. A to, čo ostalo prázdne, tam prišli zase cudzí, no naši ľudia. No ale...

Aj ten obchod ďalej potom pokračoval? Niekoľko...?

Nie, nie. No...

A boli v Kubíne aj nejaké iné židovské obchody?

Boli, ale... taký... s oblečením bol jeden obchod, no ale vidíte, nepríde mi, kto to prevzal.

Hm.

Mehera... a ešte ktorá asi? Taká firma bola...

Hm.

Ale to boli také už ako štátne.

To už bolo potom neskôr, alebo v tom období tiež?

No v tom období, a potom troška...

Hm.

No. Bože... Neviem vám už povedať.

Na niektorých miestach nám Ľudia spomínali, že keď židov odviezli, tak že tam v tých ich obchodov alebo domov, že niektorí Ľudia išli tak rabovať.

Áno.

Išli...

Áno.

Dialo sa niečo také aj tu?

Áno. Áno.

Aj ste niečo také vy videli?

Nie, nevidela, ale ráno sa hovorilo, „Vykradli ten dom,“ alebo, „Vykradli toho...“ A ešte aj tak, že tí židia, čo tam bývali, sa s dajakými kresťanmi takto stretli a s tou myšlienkou takou, že ak sa dakedy dá do poriadku, tak oni mi dajú, v dobrom vzťahu, no.

Hm. Že sa s nimi tak nejako dohodli?

Hej. Hej. Joj, to bolo strašno.

Hm. A tiež nám Ľudia spomínali, že sa niekedy robili také licitácie, také výpredaje tých židovských majetkov.

Áno, áno.

Aj tu v Kubíne také bolo?

Aj, aj.

A také ste videli?

No to som si to nevedomovala, čože som bola ešte decko.

Videli ste nejakú takú situáciu, len ste nevedeli, že čo sa deje?

To len keď si rodičia rozprávali.

Hm.

„Tam toho predali,“ alebo „Všetchno odkúpil, za lacné peniaze prišiel ku majetku židovskému,“ no tak...

Hm.

No...

A vaši rodičia sa ako dívali, ako hodnotili tuto situáciu?

Veľmi to zazlievali, lebo moja mama bola taká tuhá katolíčka a uvedomovala si, že čo sa robí, že tých židov o všetko prinášajú. No a židia sa potom aj tak roztratili po svete.

Hm. Aj ste vedeli o niekom, kto sa skrýval?

Nie. To bolo dobre utajeno.

Hm. A váš otecko bol evanjelik, áno?

A mama katolíčka.

A mama katolíčka.

Hej.

A spomínali ste, že ten váš otec bol tak nejak v kontakte s ľuďmi, ktorí boli v odboji, s partizánmi.

Áno.

Áno?

Áno, my sme celá rodina... viete, čo som ja... ja som ešte len decko, som navarila brmbolu partizánom.

Brmbolu?

Brmbolu.

To čo je?

To sa aj teraz varí v tých sedliackych rodinách. To je varená švábka, na kocky nakrájaná, a cez to zamiesené rukou natvrdo a takto pohádzano. No a zapraženú... ak bola slanina, slaninu, ak nie, tak šmalcom.

Hm.

No.

A potom kto... kto bol ten konečný konzument toho brmbolu?

To bolo tako bežno jedlo. To sa veľký hrnček varil, nie že aby boli len štyri alebo päť porcií. To sa jedlo... to bolo vždy na jedenie.

A toto ste tým partizánom varili?

No aj.

Hm.

Aj.

A oni prišli ku vám, alebo ste im to niekam odniesli?

Nie, ku nám chodili. No. Taký jeden z Ružomberka, volal sa Vojto Bouček.

Vojto...?

Bouček.

Bouček.

Hej. Také české troška meno. No... Vlasta. „Idem tam a tam na Hornú Oravu, keď pôjdem nazad, navarte brmbolu.“

Hm. Tak sa potom zastavil?

Áno.

Nebolo to nebezpečné?

Nie, lebo naša dedina bola partizánska, tým pádom sme neboli dajako v ohrození.

A toto ste bývali stále v Dolnom Kubíne?

Vo Vyšnom.

Potom ste sa presťahovali do Vyšného Kubína?

My sme tam bývali.

Či stále ste bývali vo Vyšnom?

Áno, áno.

Ale vy ste chodili do školy do Dolného.

Do Dolného.

Hm.

Hej.

Takže tam ste sa nebáli, že...?

Nie.

By...

Akosi...

Vás niekto potrestal za to?

Mali sme tam takú istotu.

Hm.

Nikdy som to nepocítovala, že by ma dakto udal. No... A som niesla list, alebo dajaké... dajakú vetu, čo povedali môjmu otcovi a otec mi to prikázal, „Chod' tam a tam, tam toto povedz...“ no...

Hm.

Ale som si to neuvedomovala, že robím strašne veľkú vec. No...

To tak asi je, nie?

No.

V tom čase, keď sa to deje, tak možno ani človek nevie, že čo...

Hej.

Čo všetko... a s čím všetkým to súvisí.

Hej.

Hej. A na konci vojny, boli tu Rusi?

Áno.

Aj ste sa s nejakými stretli?

Aj.

Tí sa ako správali?

Normálne, nič zle nebolo medzi nami. A Rusmi. No... To zopár takých gardistov bolo, no ale to som ešte bola decko, aby som to chápala, že čo je medzi gardistami a Rusmi.

A čo ste videli, že sa medzi nimi dialo?

No... oni medzi sebou... oni napríklad jeden druhého... viete? Takže gardisti boli proti Rusom... a Rusi boli proti gardistom.

Hm. Ste videli nejakú takú konkrétnu situáciu?

Nie. Nie. Len tuto Editku som videla, keď ju nakladali, to mi tak utkvelo.

Hej. A keď tí Rusi prišli... na niektorých miestach nám ľudia spomínali, že boli najmä ženy v nebezpečenstve pred tými ruskými vojakmi. Že sa museli chrániť a skrývať a tak...

To vám nepoviem, na to som bola príliš mladá, aby som sa to dozvedela, alebo... proste neviem.

Hm. Takže nebola taká situácia, nevyskytla sa?

Nie, nie.

A Nemci boli v Kubíne?

No pravdaže.

A s tými ste sa tiež stretli?

No pravda.

Tí sa ako správali k ľuďom?

Normálne, k civilom normálne sa správali. Celkom pekne. Ešte nám aj jesť dali. No...

To pri akej príležitosti?

Keď išli oni jesť. A že nás videli tam, no... Tak nás zavolali a dali nám jesť. Ved' vtedy nebolo ani čo jesť.

Hm.

No...

A v tej situácii, keď Editku brali, tam neboli pri nej Nemci?

Nemci ju brali.

Lebo vraveli ste, že gardisti tam boli.

No ved' oni spolupracovali.

Takže boli tam aj Nemci?

No pravda.

Nemeckí vojaci? Videli ste uniformy nemecké?

Áno.

Aj ste počuli, že by sa teda nemecky hovorili?

Nemecky rozprávali, áno. No...

Takže aj jedni, aj druhí. Aj gardisti, aj tí Nemci.

Hej. No a museli sme gardistom... nie gardistom, museli sme vojakom našim pomáhať, zapierať, že by boli dajakí Hlinkovci, alebo... viete? Dajakí... Rusom... Rusi sa nesmeli dozvedieť, že títo nedržia s tými a títo nedržia s tými. No oddelené to vojsko bolo.

Hm. Ja by som teraz urobila prestávku, krátku, lebo chcela by som sa opýtať tuto našej kolegyne, aj pána Beyraka, či oni sa nechcú ešte niečo dozvedieť, okrem toho, čo už sme sa od vás dozvedeli.

...

Tak my sme sa chvíľku poradili a máme ešte zopár nejakých otázok, ktoré by sme sa vás radi opýtali. Vraveli ste, že v tom čase Slovenského štátu, že vznikla taká kampaň proti židom. Vedeli by ste si spomenúť na nejaký taký konkrétny príklad, že či bol niekde nejaký oznam, či ste počuli niekde niečo, videli nejaký nápis...?

Nie. Viem, že čo sa robilo, viem, že židov brali, no. Ale si nepamätám... iba to, keď tu Editku vykladali do toho nákladného auta, ale to viem, že to nebol jediný prípad. Že toho bolo viac.

Hm.

No ale čo ďalej, na to som bola primladá, aby som sa to dozvedela tak.

Hej. Minule, keď sme sa spolu rozprávali, tak ste nám spomenuli, že vtedy, keď tu Editku brali, že tam s ňou boli aj iné tie židovské deti.

No áno.

Spomenuli ste toho Tibora.

Tibor, hej.

Boli tam na tom aute s ňou?

No veď to všetkých tých mladých pobrali.

Vtedy, keď vy ste to videli?

Áno.

Videli ste tam aj ešte niekoho ďalšieho?

Ale si nespomeniem už na mena.

Hm.

No.

A ten Tibor, ten sa vám vybavuje, že tam bol tiež?

Áno. Áno. To bol taký dobrý chlapec.

Aj ste nám vtedy vraveli, že tam bolo viacero tých nákladných aut. Je to možné?

Nepamätám si už.

Len toho jedno ste si zapamätali?

Hej.

Hm. Mohlo to byť, že v ten deň brali iba mladých ľudí...? Iba... z tých židov?

Ani to vám nepoviem. Neviem.

Keď potom Editini rodičia ešte zostali?

Nepoviem vám to.

A náhodou na mena niektorých z tých gardistov ste si nespomenuli?

No neviem... viem, že to boli katolícki ľudia, ale...

Hm. Vrátil sa niekto z kubínských židov po vojne? Do Kubína?

Zdá sa mi, že hej, ale neviem kto. Len mám dojem, že sa aj vrátili. Lebo viem, že naši občania... nie len, že kubínci, ale vôbec naši občania, ktorí boli kresťania, že ich aj schovávali, aj no...

Hm.

Schovávali.

A to ste vedeli, v tom čase? Že niekto schováva nejakých židov?

Vedela som, ale musela by som rozmýšľať, ako sa volali. Vedela som. Som bola primladá vtedy ešte.

Hm. U vás vo Vyšnom Kubíne sa neukrýval niekto?

Ja som...

Ako v dedine?

V tom čase, keď sa toto dialo, som bývala v Dolnom Kubíne.

Aha.

A vo Vyšnom Kubíne bol iba jedna počtárka židovka.

Hm.

No. Ale ta ostala. Bože, ako sa volala?

Tie mena už vypadávajú, hej?

Viac ako pol storočia...

A ona ostala, ona...? Ju neodviedli?

Nie, skovaná bola.

Tam ju niekto ukrýval...?

Áno.

Vo Vyšnom?

Áno.

Hm.

Tam ju mali radi ako počtárku.

Aj sa po vojne obnovili nejaké židovské obchody, ktoré boli v Kubíne?

Nie. Nie. Hneď bola „Budúcnosť“, sa volal obchod a neviem ešte ako...No ešte chcete dačo?

Áno, ešte jednu otázku sa vás chcem opýtať. Že či ste toto, čo ste nám teraz porozprávali, hlavne teda o tej Editke a o tých spomienkach na tu vašu kamarátku, či ste to niekedy porozprávali niekomu zo svojej rodiny? Vašej dcére, alebo vašim vnúčatám? Pri nejakej príležitosti?

Nie. Nie. Nie.

Prečo nie?

To už potom nikoho tak nezaujímalo, no. To bolo ako že sme boli veľmi mladí, tak to bolo ako... ani nám neverili, ani to nechcem povedať, neverili, lebo aj moji rodičia, aj susedovci, vedeli, že Starkovci tam... a Fonfederovci... každý vedel, každý poznal každého, no ale nič sa nedalo robiť, nemohli sme zakročovať, že ich ideme oslobodiť, alebo čo...

Hm.

To absolútne nie.

Fonfederovci, to bola ďalšia židovská rodina?

Áno.

Čo ste poznali?

Viete... hej... kde je gymnázium? A hneď taký rohový dom a potom je mestský národný výbor.

Hm.

No, tam bývali Fonfederovci. No môžeme ísť.

Ešte? Ešte sme si chceli to vaše vyznamenanie na kameru zaznamenať.

Poviete k tomu vyznamenaniu niečo, alebo ho len...

Ukážeme...

Nasnímame?

Nemám vám čo povedať.

Cha, cha, cha.

Dôverovali mi... Sa stalo, že som vedela o takých veciach, o ktorých nesmel nikto vedieť. Tak ako, že robila som aj takú tlmočničku... nie tlmočničku, ale odkazovali po mne, vedeli... napríklad partizáni vedeli, že mi môžu dôverovať. No... taký z Ružomberka jeden bol... Bože, ako sa volal? A už som dneska nad ním rozmýšľala. No... neviem. Vojto Bouček.

Hm.

Neviem, dačo vám to hovorí. To bol Ružomberčan a to bol taký... my sme sa taká mládež schádzala ako športovci, sme chodili, oni boli Ružomberčania... a my Kubínčani. Ale na Choči sme sa stretli, podiškuovali, dali sme si rande, „Vtedy prídem na Choč...“ a tak. No...

Tak ďakujeme.